

УДК 159.922.6:37.013.77

УЯВЛЕННЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ПРО МАЙБУТНЮ ПРОФЕСІЮ

Коханова О.П., к. психол. н.,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Київський університет імені Бориса Грінченка

У роботі розглянуто сутність уявлень та професійних уявлень майбутніх фахівців. Розкрито складники професійних уявлень, зокрема суб'єктивну (як сукупність уявлень про суб'єкта професійної діяльності) та предметну (як сукупність уявлень про зміст самої діяльності). Проаналізовано уявлення студентів про майбутню професію та враження від навчання.

Ключові слова: уявлення, професійні уявлення, професійне самовизначення, професійне навчання.

Коханова Е.П. ПРЕДСТАВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ О БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ

В работе раскрыто содержание представлений и профессиональных представлений будущих специалистов. Представлены компоненты профессиональных представлений, в частности субъективный (как совокупность представлений о субъекте профессиональной деятельности) и предметный (как совокупность представлений о содержании самой деятельности). Проанализировано содержание представлений студентов о будущей профессии и впечатления об обучении.

Ключевые слова: представления, профессиональные представления, профессиональное самоопределение, профессиональное обучение.

Kokhanova O.P. MODERN STUDENTS' REPRESENTATIONS ABOUT THEIR FUTURE PROFESSION

Nowadays qualitative training of future specialists is very important. Successful students' development as a professional depends on their psychological peculiarities, individual images and representations about their future professional activity.

The article defines and analyses the contents of representations, professional representations and their components. We did a research for studying the students' representations about their future profession and their learning experiences. Etymologically the word representation means understanding something, knowledge based on previous experience.

The problem of the professional representations as important component of professional development of the personality is the subject of studying for many researchers. The professional representations are considered as regulators of the professional self-determination. The structure of representations about a profession consists of the subjective component which contains the students' representations about the person of the professional activity and the subject component which contains the students' representations about the contents of their future activity.

The inquiry of first year students has shown that they have more objective and realistic representations about their future profession. The right choice of specialty is an important condition for them to continue their studying. At the same time, obtaining competencies is prestigious for them. The interviewed students appreciate the organization of the studying rather positively. They pay attention to the fact that the success of occupation depends on their own efforts and motivation. The professional representations of young people may change and have negative tendencies, such as the doubts of 2–3-year students in the correct choice of profession, disappointment, etc. Therefore, it is important to form a professional orientation, personal self-determination, development of professional qualities.

Key words: representations, professional representations, professional self-determination, professional education.

Постановка проблеми. Якісна підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності була і залишається пріоритетним завданням навчання студентів у закладах вищої освіти. Одна з найважливіших життєвих проблем – вибір особистістю професії нерідко здійснюється молодими людьми спонтанно і не завжди досить свідомо. Незважаючи на загальну доступність інформації, широкі можливості психодіагностики професійної придатності особистості, юнаки тим не менше опиняються перед складним вибором і навчального закладу,

і майбутньої професії. Опанування основ професійної діяльності також вимагає достатніх зусиль із боку молоді людини.

Ефективність розвитку студента як фахівця залежить від його психологічних особливостей, індивідуальних образів та уявлень про обрану ними професійну діяльність. В окремих випадках викривлені уявлення про майбутню професію можуть призводити до виникнення професійної деформації та небажання людини працювати за фахом. Тому вивчення професійних уявлень сучасних студентів на початковому

етапі становлення майбутнього фахівця є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз стану розробки проблеми уявлень студентів про майбутню професію показав, що існують дослідження, спрямовані на вивчення уявлень переважно студентів-психологів (Г. Белокрилова, О. Бондаренко, С. Васильківська, Т. Говорун, О. Донцов, В. Карікаш, Є. Клімов, Н. Пов'якель, В. Федорчук, Т. Яценко, О. Александрова, К. Міхно, М. Сурякова, Л. Ляховець та ін.).

Постановка завдання. У роботі ми сконцентрували увагу на розгляді змісту професійних уявлень та їх складників, а також на емпіричному вивченні уявлень студентів філологічної спеціальності про майбутню професію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічно слово уявлення пов'язане з розумінням чого-небудь, знанням, яке ґрунтується на основі попереднього досвіду. У Великому психологічному словнику Б. Мещеряков і В. Зінченко визначають уявлення (англ. representation, mental representation) як наочний образ предмета або явища (події), що виникає на основі попереднього досвіду (даних відчуттів і сприйняття). Н. Завалова, Б. Ломов, В. Пономаренко розуміють уявлення як специфічне утворення свідомості, яке є формою відображення об'єктивної дійсності, перехідною від сенсорно-перцептивного до вербально-логічного рівня. Тобто уявлення – наступний за відчуттям і сприйняттям ступінь розвитку когнітивних процесів [1, с. 25]. На думку А. Петровського та М. Ярошевського, уявлення визначаються як образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування або продуктивної уяви, які можуть мати узагальнений характер.

Проблема професійних уявлень (як базовий елемент професійного становлення особистості) є предметом досліджень О. Бодальова, Т. Говорун, З. Карпенко, Є. Клімова, С. Максименка, В. Панка, В. Татенка, Т. Титаренко, Н. Чепелевої та ін. А. Деркач, Т. Кудрявцева, О. Лактіонова, І. Маноха, Н. Самоукіна, В. Семіченко та ін. особливу увагу приділяли розгляду професійної самосвідомості як процесу самопізнання та засобу саморегуляції професійної діяльності особистості [1, с. 20].

У сучасній психології професійної діяльності стверджується, що професійно специфічний образ світу і стійке емоційно забарвлене та раціонально обґрунтоване ставлення до діяльності, до інших людей, до себе, до зовнішнього світу є стрижне-

вими характеристиками професійної самосвідомості фахівця [5, с. 217]. Професійні уявлення розглядаються вітчизняними вченими як регулятори професійного самовизначення (С. Максименко, В. Панок, М. Марусинець, О. Пелех, Н. Пов'якель, Н. Чепелева, Ю. Долинська, Ю. Приходько, Л. Терлецька, Л. Уманець, Б. Федоришин та ін.). За О. Конопкіним, професійними є уявлення про діяльність, до яких входить прийнята суб'єктом ціль діяльності; критерії успішності діяльності; програма виконавських дій; суб'єктивна модель значущих умов діяльності; інформація про реально досягнуті результати; рішення про корекцію системи діяльності [3]. В. Обносів пропонує розглядати професійні уявлення як індивідуально-своєрідну систему знань, переконань, переживань людини, яку вона пов'язує з цією професією. Це обізнаність особистості про світ професій, оцінка за шкалою престижності й привабливості, сукупність інформації про спеціальність, яку має людина, динамічне інформаційне утворення, структура і зміст якого залежать від цільового призначення. Автор наголошує на тому, що уявлення (як когнітивно-афективне психічне утворення) має не лише інформаційний, але й мотиваційний потенціал для подальшого професійного розвитку особистості [5, с. 217].

Уявлення молодих людей про професію містять у собі знання тих вимог, що пред'являє майбутня діяльність, диференціацію (рівні знань: абсолютно необхідні, відносно необхідні й бажані) [2].

У результаті трансформації індивідуальних образів, настанов і соціальних стереотипів конкретного виду професійної діяльності утворюються уявлення про професію. До структури уявлень про професію належать як зміст самої діяльності, так і характеристика суб'єкта діяльності [1, 26].

Так, аналіз наукових джерел щодо структури особистісних уявлень про різні види професій показав, що вона складається як мінімум із двох компонентів. З одного боку, вона вміщує уявлення про зміст професійної діяльності, умови, в яких працює фахівець, знаряддя праці, а з іншого – уявлення особистості про наявність у неї задатків та якостей, які, на її думку, сприятимуть успішності професійної самореалізації. Отже, система професійних уявлень особистості вміщує такі основні взаємопов'язані компоненти:

- суб'єктивна (сукупність уявлень про суб'єкта професійної діяльності),
- предметна (сукупність уявлень про зміст самої діяльності) [1, с. 26–27].

Деякі науковці до уявлень про себе як фахівця та уявлень про зміст та умови професійної діяльності додають ще один компонент – уявлення про своє професійне майбутнє [5, с. 218].

Професійні уявлення завжди характеризуються динамічністю та розвитком з точки зору ціннісно-сміслового контексту. При цьому уявлення про професію задають як створення індивідуальних професійних уявлень, так і формування стереотипного образу професії, що закріплюється у соціальній групі та спільноті. На розвиток професійних уявлень впливають сформовані індивідуальні та соціальні суспільні стереотипи цієї професії, уявлення про яку дозволяють описати, класифікувати та зрозуміти соціально-психологічні феномени діяльності майбутнього фахівця, а також підготувати його до неї у разі вибору її як професійної [1, с. 26].

На основі певних уявлень про професію в студентів формується відповідне ставлення до неї, яке характеризується певною динамікою. На першому курсі студенти більше орієнтовані на оцінку вишівського режиму, системи викладання, окремих викладачів тощо. Тому настрої молодих людей можуть коливатися від захоплено-натхненного до скептично-негативного. На 2–3-му курсах у студентів виникає сумнів у правильності

вибору професії або навчального закладу. І хоча до кінця 3-го курсу майбутні фахівці, як правило, остаточно визначаються, проте частина з них приймає рішення довчитися в університеті, але не працювати в майбутньому за спеціальністю [2].

Початок професійного навчання закладає основу для подальшого розвитку студента як фахівця. Нами вже було здійснено вивчення мотивації навчання студентів першого року навчання у закладі вищої освіти. Бажання отримати знання, допитливість для більшості з них виявилися найпріоритетнішим мотивом, порівняно з іншими спонуканнями: оволодіння професією, отримання диплому. Студенти мали також можливість оцінити свої особистісні якості, які допомагають чи перешкоджають успішній навчально-професійній діяльності [4, с. 91].

Зі студентами 1-го курсу спеціальності «Філологія (німецька мова та література)» Київського університету імені Бориса Грінченка було також проведено дослідження, спрямоване на визначення уявлень про майбутню професію та їх перші враження від навчання в університеті. Молодим людям було запропоновано спеціально розроблений опитувальник, а якому першокурсникам було потрібно зробити ранжування запропонованих варіантів відповідей

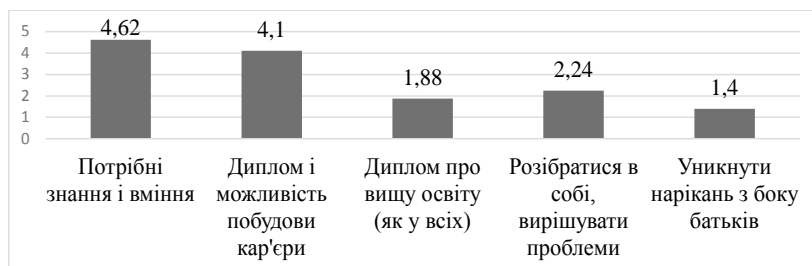

Рис. 1. Середні значення за ранжуванням варіантів до твердження «Я навчаюсь і буду продовжувати навчатися за обраною спеціальністю...»

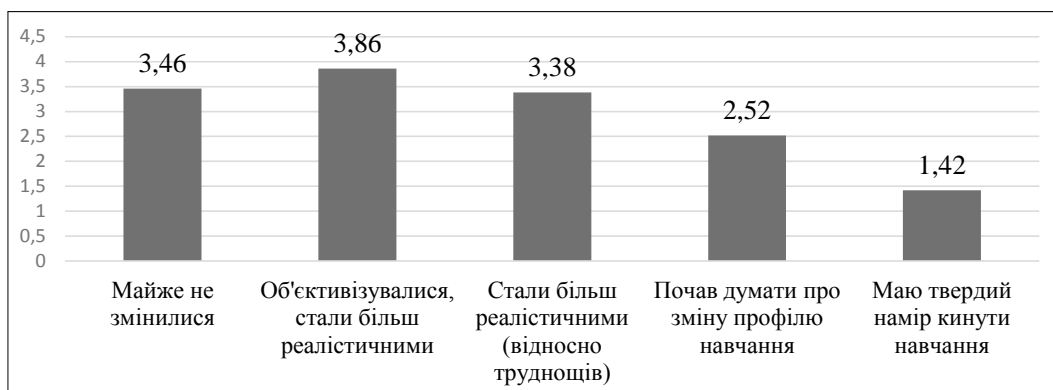

Рис. 2. Середні значення за ранжуванням варіантів до твердження «У процесі навчання мої уявлення про майбутню професію...»

за ступенем значущості від 1 (не відповідає мені, незначною мірою) до 5 (відповідає мені, абсолютно правильно). Вибірку становили 50 осіб переважно жіночої статі.

Перше твердження стосувалося виявлення думки студентів щодо мотивації навчання за обраною спеціальністю.

Як бачимо, опитані першокурсники надають перевагу твердженню щодо значущості знань та вмінь для майбутньої професійної діяльності, тобто спостерігається спрямованість молодих людей на розвиток фахової компетентності. Наступним за рангом є варіант про (видимий) результат відповід-

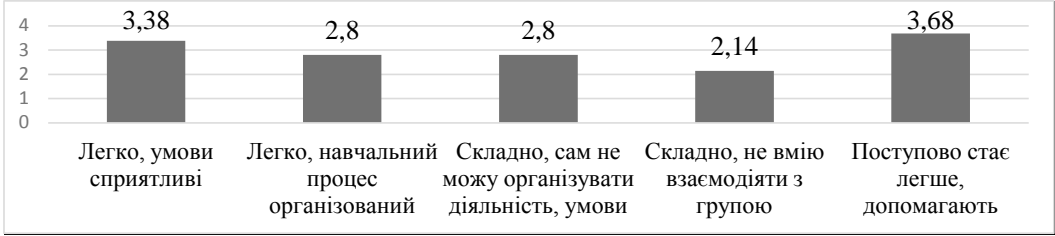

Рис. 3. Середні значення за ранжуванням варіантів до твердження «Мені навчатися...»

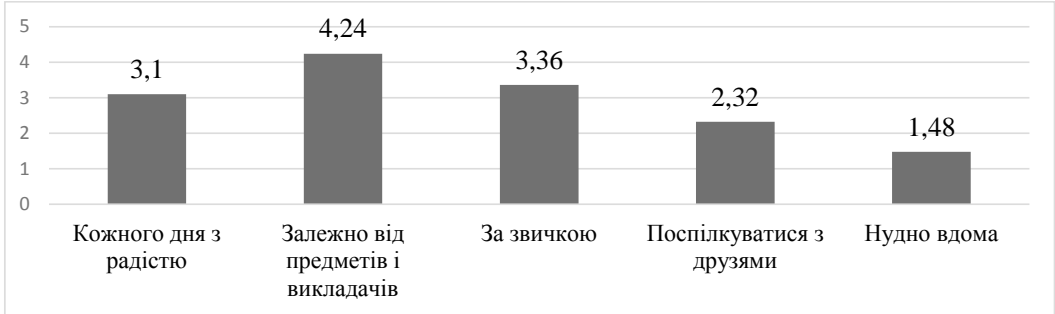

Рис. 4. Середні значення за ранжуванням варіантів «Я відвідую університет...»

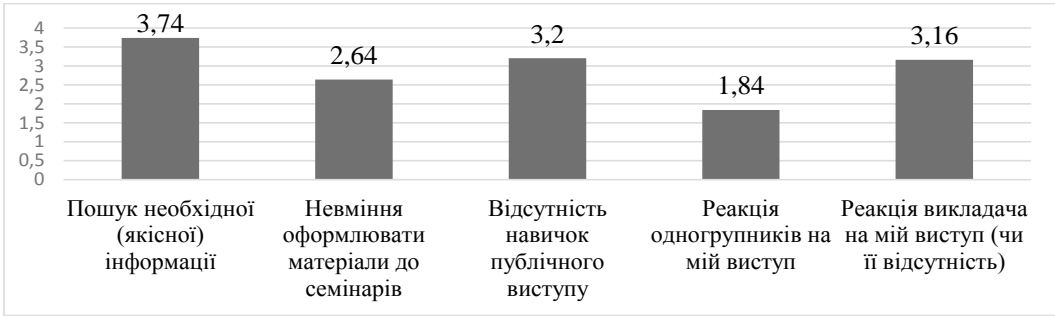

Рис. 5. Середні значення за ранжуванням варіантів до твердження «Найбільші труднощі в навчальній діяльності я відчуваю від...»

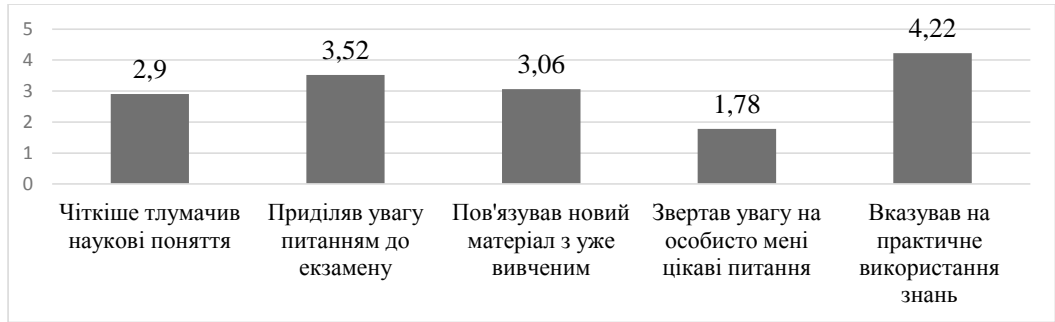

Рис. 6. Середні значення за ранжуванням варіантів до твердження «Мені б хотілося, щоб викладач на занятті...»

ного навчання, що також надає можливість побудувати кар'єру.

Друге твердження передбачало оцінку юнаків і дівчат нинішніх уявлень про майбутню професію порівняно з недавніми.

Із рисунку 2 видно, що середнє значення другого твердження відповідає показнику «в основному правильно» (близько 4-х балів). Студенти вважають, що уявлення стали реалістичнішими, але від цього привабливість професії не змінилася. «Переважно правильно» (3 бали) – так оцінили 1 і 3 твердження молоді люди, які вважають, що уявлення залишилося майже таким, як і було (3,46 бали), або об'єктивізувалося (відносно труднощів), але від цього привабливість професії лише збільшилася (3,38 бали). Такі результати засвідчують скоріше сприятливу ситуацію щодо уявлень студентів 1-го року навчання про майбутню професію. Однак є серед опитаних і ті, хто змінив їх, але в негативному напрямі.

Наступне речення було сформульовано так, щоб виявити, що особливо не влаштовує студентів у навчанні в цілому чи зокрема («Якби я вирішив кинути навчання у цьому навчальному закладі на відповідній спеціальності, то це сталося б тому, що...»). Результати обробки ранжування запропонованих відповідей досліджуваних показали, що неправильно обрана професія могла б стати причиною припинення навчання за фахом (4,1 бали). Наступне за рангом твердження – незадоволеність рівнем підготовки в навчальному закладі (3,2 бали), далі – надто академічне викладання навчальних дисциплін (2,97 бали), несприятливі стосунки з викладачами (2,16 бали). На останньому за рангом місці – твердження, згідно з яким студент припинив би навчання, якщо не склалася б взаємодія з однокласниками (1,74 бали).

Отже, бачимо, що для першокурсників особливо важливо правильно обрати майбутню професію, оскільки саме цей вибір визначає переконаність молоді людини в подальшому продовженні навчання в університеті.

Доволі інформативними виявилися відповіді молодих людей на питання стосовно навчальної діяльності, зокрема те, наскільки легкою/складною вони її вважають.

Ці відповіді відображають оптимістичну налаштованість більшості студентів на подальший перебіг навчання з указівкою на допомогу з боку старшокурсників, викладачів, кураторів, методистів.

Ранжування студентів варіантів відповідей на таке твердження допомогло відзначити переважальні емоції чи види діяльно-

сті, пов'язані з відвідуванням навчального закладу.

Як бачимо, найвищий ранг має твердження, що відображає ситуативну бажаність оволодіння навчально-професійною діяльністю, що можна вважати закономірним для особистості. Адже цікаві види діяльності та форми роботи сприяють підвищенню інтересу до навчання, стимулюють пізнавальну активність.

Не менш важливою вважаємо інформацію щодо основних труднощів, з якими стикаються студенти в навчальній діяльності. Тому їм було запропоновано здійснити ранжування основних проблем, пов'язаних із навчанням.

Результати ранжування попереднього твердження виявилися, з одного боку, очікуваними, а з іншого – ні. Незважаючи на широкі можливості в доступі до різноманітної інформації, студенти відчують складність у пошуку тієї, яка є необхідною та якісною. Переважно таким, що відповідає дійсності, є для опитаних твердження про проблему публічного виступу та реакції викладача на нього. Проблема оформлення матеріалів для виступу на семінарі (усно чи в презентації) для студентів не є настільки актуальною.

Першокурсники також мали можливість висловити свою думку щодо очікувань від педагога й ефективності окремих форм організації навчання.

Як бачимо, доволі значущим для студентів є практико-орієнтоване навчання. При цьому потреба в тлумаченні основних наукових понять та особисті мотиви мають нижчі ранги серед інших.

Висловлюючи своє ставлення до електронних навчальних курсів, які дозволяють студентів навчатися дистанційно, молоді люди вказали, що така форма роботи їм подобається тому, що це дає можливість вільно користуватися запропонованими ресурсами (4,18 бали). При цьому найнижчий ранг має твердження «Такі заняття цікавіші за лекції та семінари в аудиторії» (1,78 бали).

Своє ставлення до письмової форми екзамену студенти висловили так: «Подобається, оскільки забезпечує максимальну об'єктивність моєї відповіді», «Подобається, оскільки не передбачає перевірку мого розуміння викладачем», «Байдуже, адже по суті вимагає такої самої підготовки, що й до усного іспиту». Ці твердження мають однаковий ранг, що відповідає варіанту «це твердження переважно правильне» (3 бали).

Заключне завдання передбачало вибір найбільш відповідних варіантів основних

умов, від яких залежить успішність подальшого оволодіння професією. Найбільше виборів серед опитаних студентів отримав варіант «від власної мотивації та зусиль» (37 виборів із 50-ти досліджуваних). Не менш важливими умовами, на думку першокурсників, є «можливості суміщати навчання й роботу» (22 вибори), «компетентність і вимогливість викладачів» (21 вибір), «зразки роботи професіоналів» (18 виборів), «сприятливі матеріально-побутові умови навчання» (17 виборів). Серед своїх варіантів студенти назвали «надання відкритих можливостей для працевлаштування», що сприятиме успішності подальшого освоєння професії.

Висновки з проведеного дослідження. Навчання у закладі вищої освіти сприяє формуванню ґрунтовної основи професійної діяльності. Успішність навчання за фахом визначається окресленням відповідних уявлень студентів про майбутню професію. Аналіз наукового вивчення цієї проблеми показав, що професійні уявлення розглядаються як регулятори професійного самовизначення особистості; як індивідуально-своєрідна система знань, переконань, переживань людини, яку вона пов'язує з цією професією. Професійні уявлення – це уявлення про діяльність, до яких входить прийнята суб'єктом мета діяльності; критерії її успішності; система виконавських дій; прийняття значущих умов діяльності; інформація про реально досягнуті результати; рішення про корекцію системи діяльності. До структури уявлень про професію належать як зміст самої діяльності, так і характеристика суб'єкта діяльності. На розвиток професійних уявлень впливають сформовані індивідуальні та соціальні стереотипи тієї чи іншої професії. Професійні уявлення завжди характеризуються динамічністю та розвитком з точки зору ціннісно-смыслового контексту. На основі певних уявлень про професію в студентів формується відповідне ставлення до неї, яке також відзначається певною динамікою.

Результати нашого дослідження показали, що у студентів першого року навчання

уявлення про майбутню професію об'єктивізувалися, стали більш реалістичними, але привабливість професії від цього не змінилася, а для деякого навіть зросла. Для молодих людей правильний вибір фаху є суттєвою умовою продовження навчання, причому саме отримання необхідних компетентностей є важливим спонуканням для них. Студенти доволі позитивно характеризують організацію навчального процесу, акцентуючи при цьому увагу на тому, що саме від власної мотивації та зусиль буде залежати успішність подальшого оволодіння професією. Варто пам'ятати, що професійні уявлення молодих людей відзначаються динамічністю й можуть мати такі негативні тенденції, як сумніви студентів 2–3-го курсів у правильності вибору професії, розчарування тощо. Так, доцільно рекомендувати систему заходів, спрямованих на формування професійної орієнтації, особистісного самовизначення, розвиток професійно важливих якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева Т.В. Психологічні особливості уявлень студентів ВНЗ про відповідальність у процесі професійного становлення. Проблеми сучасної психології. 2014. Вип. 23. С. 19–32.
2. Козерацька Н.М. Ціннісні орієнтації як елемент професійного становлення студентів-інженерів в умовах економічних змін. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2005. № 2. URL: <http://novyn.kpi.ua>.
3. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности. Москва: Вымпел, 1995. 320 с.
4. Коханова О.П. Проблема входження першокурсників в освітнє середовище. Молодий вчений, 2015. Ч. 4, № 12 (27). С. 89–93.
5. Ляховець Л.О. Уявлення про професію психолога: основні тенденції досліджень. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки». 2014. № 121. С. 217–221.
6. Шевченко Н.Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2013. № 1 (5). С. 95–101.